

1000 GODINA SAMOSTANA SVETOG KRŠEVANA U ZADRU

Prilozi sa znanstvenog skupa održanog 11. i 12. prosinca 1986. u Zadru, u povodu 1000. obljetnice Samostana Svetog Krševana i 30. obljetnice Filozofskog fakulteta u Zadru. Zadarska revija, god. XXXIX, br. 2-3, ožujak-lipanj 1990, str. 412.

Znanstveni skup »1000 godina Samostana Svetog Krševana u Zadru« održan je s ciljem da se ova obljetnica, značajna ne samo za Zadar, nego i za hrvatsku povijest i kulturu općenito, obilježi izlaganjem različitih tema iz povijesti Samostana u kojima bi se razmotrila njegova uloga u povijesti grada, značenje samostanskog arhiva, vrijednost umjetničke baštine, te razvoj građevinskog sklopa Samostana od početka u ranom srednjem vijeku do XIX stoljeća, kad su njegove zgrade bile namijenjene visokom školstvu u Zadru. Cjelokupan materijal otisnut u dvobroju ovog časopisa objavljen je također i u posebnoj zborniku pod naslovom »1000 godina Samostana Svetog Krševana u Zadru« (Zadar, 1990), koji je uredilo uredništvo Zbornika (M. Granić, S. Obad, I. Petricioli).

U prvom izlaganju »Srednjovjekovni samostanski kompleks Sv. Krševana u Zadru, žarište evropskih kulturnih strujanja na tlu Hrvatske« (str. 117-120) A. Mohorovičić ukazuje da je znanstveno utemeljenu analizu kulturne uloge Samostana Sv. Krševana moguće donijeti samo u sklopu širokog sagledavanja cjelovitog srednjovjekovnog razdoblja njegova nastajanja i razvoja, te u neposrednom promatranju ozračja mediteranskih obilježja Zadra u sklopu ostalih gradova istočnojadranske obale. Smatrajući da je nastanak i širenje benediktinskog reda označilo pojavu novih oblika kulturnih evropskih utjecaja na civilizacijski razvoj naših prostora, autor naglašava da je jednu od najistaknutijih uloga odigrao upravo Samostan Sv. Krševana.

U radu »O arhivu Samostana Sv. Krševana kroz stoljeća« (121-131) S. Antoljak iznosi kratak pregled postanka i djelovanja arhiva Samostana od X. stoljeća do 1807. godine, kada je, dekretom Vicka Dandola, Samostan dokinut. Posebno je upozoreno na važnost izvorne grade (napose pergamena) ovog arhiva, danas pohranjene u Historijskom arhivu u Zadru koja je naročito značajna za proučavanje povijesti hrvatskog naroda u doba narodnih vladara, te u kasnom srednjem vijeku.

I. Mustać u prilogu »Cartula traditionis Ecclesie Beati Chrysogoni Martiris iz 986. godine« (133-146) donosi paleografsku, diplomatsku i povijesnu analizu najstarije isprave Krševanskog kratulara iz 986. godine, smatrajući da ovaj izvor otkriva podatke o dva (stari i novi) samostana, koji su se 986. godine prema benediktinskom pravilu sjedinili u jedinstveni samostanski kompleks.

»O kultu Sv. Krševana zadarskog zaštitnika« govori rad M. Granića (147-170). Analizirajući pristupačne diplomatske i narativne izvore, autor smatra da se vijestima o prijenosu svečeva tijela iz Akvileje u Zadar krajem prve polovice VII. stoljeća može u potpunosti vjerovati. U idućim stoljećima Sv. Krševan postaje općeprihvaćeni zaštitni znak grada Zadra. Korišten na pečatu zadarske komune, kao ukras raznovrsnih relikvijara, te kao simbol uklesan na kamene zidine, gradska vrata i crkve.

J. Lučić u prilogu »Povijesna dokumentacija Svetokrševanskog samostana i vladavina Petra Krešimira IV« (str. 171-190) ističe važnost najstarijih isprava sačuvanih u arhivu Samostana za proučavanje najstarijeg razdoblja hrvatske povijesti. Korištenjem i analizom podataka koji su sadržani u ovim ispravama omogućena je rekonstrukcija genealogije hrvatskih vladara, razmatranje društvenog i upravnog uređenja, crkvenih prilika, onomastike, toponomastike, međunarodnog položaja Dalmacije (napose odnos prema Bizantu), te uloge Samostana u sklopu povijesti Zadra u vrijeme hrvatskih narodnih vladara. Budući da su diplomatsku vrijednost ovih isprava osporavali G. Praga i N. Klaić, smatrajući da je na osnovu njihove diplomatske spornosti potrebno odbaciti i njihovu povijesnu vrijednost, autor, oslanjajući se na rezultate istraživanja drugih povjesničara, pobija takve tvrdnje i ističe da je njihova uporabna vrijednost za istraživanje ranosrednjovjekovne hrvatske povijesti neosporna.

U radu »Samostan Svetog Krševana kroz lik i djelovanje njegovih opata« E. Peričić (191-220) prikazuje djelovanje najistaknutijih opata Samostana od Madija 986. godine, koji je dao ponovo sagraditi benediktinski samostan uz Crkvu Sv. Krševana, do istaknutih opata kao što su Toma de Rosa, Griogon de Soppe, te napose Petar de Crissava (XV. st.), pretvaranja Samostana u komendu krajem XV. stoljeća, pa sve do 1807. godine kada je Francuska uprava posljednjeg opata Gajetana Aleardija dekretom imenovala rektorom državne gimnazije i liceja u Zadru.

»Posjedi i prihodi Samostana Svetog Krševana u Zadru od osnivanja do konca XV. stoljeća« tema su rada P. Živkovića (221-241) u kojem autor na osnovu podataka iz

samostanskog kartulara i notarskih isprava iznosi značaj zemljoradnje, stočarstva, ribarstva i solarstva za ukupne prihode samostana. Autor ističe da je do XIII. st. primjetan proces uvećavanja posjeda i prihoda samostana, nakon čega, uslijed gubitka dijela posjeda, nastupa postepen proces opadanja i smanjivanja prihoda.

U radu »Osobna imena i porijeklo redovnika Samostana Svetog Krševana do kraja XIV. stoljeća« V. Jakić-Cestarić (243-251) na osnovi analize osobnih imena opata Samostana ukazuje da je sastav redovnika iskazivao istu etnosimbiotsku sliku kakva je u isto vrijeme karakteristična i za sam grad Zadar, tj. u potpunosti iskazuje mješavinu romanskih i hrvatskih elemenata.

N. Kolumbić u prilogu »Zadarski humanistički krug u okviru Samostana sv. Krševana« (253-263) ukazuje na humanistički krug koji je početkom XV stoljeća okupljao opat Petar Kršava, a u kojem se nalazio i sakupljač rimskih natpisa Juraj Benja. Sredinom XV. stoljeća značajnu humanističku ličnost predstavlja zadarski nadbiskup Vallaresso, da bi krajem stoljeća humanističku djelatnost oživio opat Deodat Venier.

U svom drugom prilogu u ovom Zborniku pod naslovom »Opatija Sv. Krševana u komendi« M. Granić (285-274) ukazuje na razdoblje od sredine XV. stoljeća, kada je samostalni razvoj Opatije prekinut prelaskom u komandu, čime su smanjeni prihodi Samostana, koji postepeno prestaje biti u kulturnom, gospodarskom i političkom životu grada onakav čimbenik kakav je bio tijekom samostalnog razvoja.

Analizirajući podatke iz kartografske građe, pisanih izvora i elemenata urbanog tkiva antičkog grada P. Vežić u radu »Opatija Sv. Krševana u Zadru. Razvoj prostorne cjeline« (275-290) rekonstruira prostornu podlogu, te rast i konačni okvir Samostana. Autor smatra da se samostanska cjelina razvijala u opsegu dviju insula rimskog Iadera, ali je taj okvir stekla tek u XI. st, kad je obuhvatila prostor pored crkve sv. Tome.

»Klaustar Samostana Sv. Krševana u Zadru« kroz njegov povijesni razvoj tema je rada I. Bavčevića (291-308). Autor analizira proces nastanka i pregradnji Samostana od XII. st. (romanika), preko razdoblja gotike u XV. st, do konačnog uklanjanja klaustarskog trijema sredinom XVIII. st.

U radu »Umjetnička baština Samostana Sv. Krševana do 16. stoljeća« I. Petricioli (309-331) analizira umjetničku vrijednost crkve romaničkog stila i njezine freske, te ostatke arhitektonske dekoracije klaustra i nadgrobne ploče iz crkve. Iznosi i nekoliko arhivskih podataka o građevnim i klesarskim radovima u Samostanu od kraja XIV. do kraja XV. stoljeća, smatrajući da su najvažniji ugovori kojim opat Petar Kršava 1439. godine naručuje stupove galerije klaustra, te narudžbe opata Deodata Veniera krajem stoljeća, kada na ukrašavanju prozora radi glasoviti kipar Nikola Fiorentinac.

K. Prijatelj u prilogu »Barokne umjetnine u Crkvi sv. Krševana u Zadru« (333-342) obrađuje tri najvažnija spomenika baroknog stila: nadgrobni spomenik mletačkog providura Marina Zorzi (umro u Zadru 1871. godine); glavni oltar crkve, rad altarista Girolama Garzottija i njegovih sinova iz 1672-1701, te mletačkog kipara Alvisea Tagliapietre iz 1717-1728. godine; pala »Sv. Zoilo izvlači tijelo Sv. Krševana iz mora kod Grada«, atribuirana Giuseppeu Angeliu (1710-1798).

U radu »Obnova Samostana Sv. Krševana u 19. stoljeću« M. Stagličić (343-352) govori o tri planirane obnove Crkve i Samostana Sv. Krševana u XIX st. od kojih su ostvarene dvije. Obnova samostanskih prostora za potrebe gimnazije i konvikta, te podizanje drugog kata nad jugoistočnim krilom izvršeni su 1822. godine, da bi posljednje proširenje bilo izvršeno 1842. godine.

»Narodni muzej u Samostanu Sv. Krševana u Zadru« i njegov razvoj i djelovanje tema su rada S. Batovića (353-370), pri čemu se autor posebno bavi počecima sakupljanja muzejske građe u vrijeme širenja prosvjetiteljskih i romantičarskih ideja u 18. i početkom 19. stoljeća koji su bili potaknuti odjecima francuske revolucije i talijanskog preporoda u Dalmaciji.

U prilogu »Školstvo u Samostanu Sv. Krševana« S. Obad (371-379) prikazuje povijesni razvoj školstva i obrazovanja vezanih uz Samostan. U povijesti školstva u Zadru Samostan Sv. Krševana ima posebno značajnu ulogu jer su ovdje udarene osnove crkvenog školstva, a tu se nalazila i škola za pripremanje redovnika i vanjskih učenika koji su stjecali izobrazbu za državna zvanja.

Završni rad Zbornika prilog je R. Jurića »O mogućem muzeju Samostana Sv. Krševana« (381-401). Autor smatra da bi se koncepcija muzeja morala zasnivati na kronološkom prikazivanju najvažnijih etapa povijesti Samostana koje bi bile predstavljene na osnovu postojeće kulturno-povijesne građe i izvora.

Na kraju Zbornika nalazi se kazalo osobnih imena koje je sastavio R. Bacalja (403-412).

Zaključujući prikaz rasprava sa znanstvenog skupa posvećenog 1000- godišnjici razvoja Samostana Sv. Krševana u Zadru, možemo zaključiti da je s obzirom na interdisciplinarnu zasnovanost uspješno predstavljena njegova milenijska povijesna, politička, gospodarska, duhovna i kulturno-umjetnička uloga u povijesti samog grada Zadra, ali i povijesti hrvatskog naroda općenito. Model organiziranja znanstvenog skupa pozivanjem istraživača različitog znanstvenog profila (povjesničari, paleografi, povjesničari umjetnosti i književnosti, arheolozi, muzeolozi) stoga je vrijedan i poticajan primjer i za proučavanje ostalih, svojim kulturno-povijesnim značenjem nezaobilaznih crkvenih ustanova i iz drugih dijelova hrvatskog prostora.

Lovorka Čoralić

GHERARDO O R T A L L I, PETRUS I ORSEOLO UND SEINE ZEIT

Anmerkungen zur Geschichte der Beziehungen zwischen Venedig und dem Ottonischen Reich, Centro Tedesco di Studi veneziani, Quaderni, No 39, Venezia 1990, str. 77.

Djelo talijanskog historičara G. Ortallija nastalo je sa svrhom prikazivanja pojedinih aspekata političke povijesti Venecije u razdoblju koji započinje izborom Petra III Kandijana za dužda (942. god.), preko vladanja Petra IV Kandijana (959-76), Petra I Orseola (976-978), Vitala Kandijana (978) i Tribuna Menija (979-982), te konačno završava dolaskom Petra II Orseola na mjesto mletačkog dužda (991.). Tijekom ovog vremenskog razdoblja od svega 50-ak godina centralna ličnost je, kako je to i u samom naslovu istaknuto, Petar I Orseolo i doba njegove dvogodišnje vladavine, a osnovna je problematika kojom se autor bavi prilikom razmatranja vladavine ovoga, ali i ostalih navedenih duždeva, vanjska politika Venecije s obzirom na odnose sa Otonskim Carstvom. U sklopu djela G. Ortallija sadržani su, iako malobrojni i nedovoljno produbljeni, podaci vezani povijest istočnojadranske obale, napose uz gradove Istre i Neretvansku oblast, te ćemo se na njih nešto opširnije osvrnuti prilikom prikazivanja svakog od poglavlja ovog djela.

U prvom poglavlju »Jedna nesigurna interpretacija svetosti« (5-15) autor ističe dva prijelomna momenta u životu dužda: a) okolnosti koje su dovele do njegovog stupanja na mjesto dužda i b) njegov iznenadni bijeg iz Venecije i stupanje u samostan Cuxa u Kataloniji. U prvom je slučaju riječ o nedovoljno razjašnjenjoi ulozi Petra I Orseola u kr- vavim događajima 976. godine u Veneciji, kada je nakon izbivanja pobune, te paljenja di- jela grada oko Trga sv. Marka, smrtno stradao dotadašnji dužd Petar IV Kandijan. Za autora je mnogo zanimljivija motivacija duždevog odstupanja i odlaska u samostan. Nasuprot prikazivanju u mletačkim kronikama (Ivan Đakon, Petar Damiani, Andrija Dandolo), koje su kao razlog isticale zasićenost svjetovnim životom i duhovno obraćenje dužda, autor ističe tadašnju političku situaciju (odnosi sa dinastijom Otona, pritisak opozicije iz redova jakih aristokratskih obitelji, itd.) kao osnovni momenat odstupanja Petra I Orseola. U ovom poglavlju autor se ukratko bavi i prvom pojavom ličnosti Petra Orseola u mletačkoj povijesti. Na osnovu izvještaja kronike Ivana Đakona o pohodu 33 mletačke galije koje je tijekom 948. godine dva puta poslao tadašnji dužd Petar II Kandijan sa ciljem da pokore Neretvane i tako osiguraju nesmetanu plovidbu Jadranom, autor u ličnosti »Petrusa Rosolusa«, koji je sa Ursom Badoerom tada bio zapovjednik mletačke flote, nalazi osobu kasnijeg dužda Petra I Orseola. Neuspješni mletački pohod na dalmatinsku obalu autor ne razmatra iscrpnije niti ističe njegov značaj za buduću politiku Venecije spram istočnojadranske obale, nego ovaj događaj smješta samo u kontekst identifikacije ličnosti dužda Petra I Orseola.

U poglavlju »Osnove za nesvakidašnji razvoj« (15-21) autor ukazuje na razdoblje koje je prethodilo vladavini Petra I Orseola kao na period u kojemu su postepeno stvarani preduvjeti za mletačku pomorsko-trgovačku ekspanziju. Ukratko se osvrće na neuspio pokušaj dužda Petra I Kandijana 887. godine da vojnom intervencijom pokori Neretvane, te poraz mletačke vojske i duždevu pogibiju u pomorskoj bici sa Neretvanima kod Makar- ske. Ističući kako je »conditio sine qua non« mletačke trgovačke ekspanzije bila kontrola istočnojadranske obale, autor ukazuje na polaganu i postepenu mletačku politiku privlačenja i potčinjavanja gradova sjevernog Jadrana (ugovori sa Koprom sklapani 932. i 976. godine) koja u vrijeme koje autor razmatra još nije mogla doći do izražaja, te koja je svoje znatne

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.